

УДК 336.1

ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

Стасишин А.В., Дубик В.Я., Барська І.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

В статті узагальнено та ідентифіковано поняття державного сектора економіки, його складові та стратегічну необхідність у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано частку держсектора у ВВП України та розглянуто питання оптимального співвідношення між приватною і державною власністю. Акцентовано увагу на тенденціях розвитку державного сектора в основних галузях економіки України. Охарактеризовано моделі державної економіки в зарубіжних країнах і визначено серед них місце для України. Виявлено проблеми розвитку сучасного стану державного сектора економіки та окреслено основні заходи щодо його модернізації.

Ключові слова: державний сектор економіки, державна власність, приватизація, модель державної економіки, суб'єкти господарювання, економічне зростання.

Постановка проблеми. Одним із ключових завдань на сучасному етапі реформування національної економіки в Україні є визначення сучасного стану та перспектив розвитку державного сектора. Вагомі зміни, що відбулися останніми роками і несприятлива макроекономічна ситуація на тлі політичної нестабільності та військового конфлікту гостро ставлять перед національною економікою питання підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення високих темпів економічного зростання. Відтак, такі ризики для стабільного та сталого розвитку економіки України як структурні диспропорції, недосконалі конкурентна політика, низька ефективність функціонування державного сектора є вкрай актуальними на сучасному етапі господарювання. Саме тому ефективне функціонування та адекватне визначення складових частин і обсягів державного сектора економіки забезпечує повноцінне виконання державою своїх функцій, що мають загальнонаціональне та стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беручи до уваги виняткову актуальність питання ефективного формування та розвитку державного сектора економіки в сучасних умовах господарювання, дана проблематика знайшла адекватне висвітлення, причому як на загальнотеоретичному, так і на прикладному та галузевому рівнях. Значний загальнотеоретичний внесок у висвітлення даної проблематики внесли зарубіжні і вітчизняні дослідники, передусім такі автори як Е. Аткинсон, Д. Норт, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен, О. Амоша, О. Длугопольський, О. Мандибуря, А. Мельник, К. Павлюк, Г. Калетнік, А. Мазур, О. Кубай, І. Боярко, Н. Дехтяр, О. Дейнека та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність вагомих досягнень та напрацювань зарубіжної та вітчизняної науки у сфері розвитку державного сектора економіки недостатньо висвітленими залишаються окремі галузеві питання, серед яких вагоме місце належить проблематиці розробки ефективного механізму управління державним сектором економіки.

Мета статті. Основна мета дослідження полягає в узагальненні та ідентифікації масштабів

сучасного державного сектора економіки України та визначенні місця вітчизняної економічної системи в системі світових економічних моделей.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні першочерговим завданням є неухильне включення вітчизняної економіки до системи міжнародного поділу праці та світових інтеграційних процесів. Відтак, стратегія розвитку національної економіки України повинна бути спрямована на вирішення проблем ефективного управління фінансами державного сектора економіки України (ДСЕ).

В основному ці проблеми виникають від співвідношення державного та приватного секторів в економічній системі. Адже саме державний сектор економіки повинен забезпечити функціонування економічної моделі ринкового типу, захистити соціальні стандарти якості життя, розвиток суспільного виробництва і фінансово-економічної безпеки економічного суб'єкта.

У розвинених країнах державний сектор економіки формується з метою створення нових робочих місць, утримання інфраструктури галузі і підприємства, які задовольняють потреби національної безпеки.

В Україні відсутня нормативно визначена сутність поняття державного сектора економіки. Відтак, в законодавчих актах використовують такі категорії як «державна власність», «державне майно», «суб'єкти державного сектора економіки». Саме ці поняття і визначають сутність державної економіки в Україні [1].

Згідно з Господарським кодексом України, до складових державного сектора економіки в Україні належать:

- державні установи;
- державні унітарні підприємства;
- державні корпоративні права (акціонерні товариства, в статутному капіталі яких більше 50% голосуючих акцій знаходяться в державній власності);
- державні господарські об'єднання (корпорації, концерни, консорціуми);
- підприємства, що входять в об'єднання, головна компанія яких відноситься до держсектору [2].

Також, до державного сектора економіки входять природні ресурси, що знаходяться у власності держави (корисні копалини, земельні, лісові та водні ресурси) і державні резерви.

Отже, державний сектор економіки – це господарські об'єкти, які повністю або частково перебувають у власності центральних або місцевих органів державної влади і використовуються для виконання державою політичних, соціально-культурних та економічних функцій [3].

Відповідно, забезпечення економічного зростання, збереження національних багатств є головними завданнями державного сектора. Тому, державний сектор є в тих галузях, в яких неприпустимо ведення підприємницької діяльності (нафтопереробна промисловість, газова промисловість, електроенергетика, залізниця та т.д.) та в галузях, які не дуже цікаві приватним підприємцям (освіта, охорона здоров'я, природоохористування та т.д.).

Наявність дієвого державного сектора дозволяє вирішити такі завдання:

- посилити контроль з боку держави над найважливішими народногосподарськими процесами;
- підвищити загальний антикризове вплив;
- регулювати потоки інвестицій;
- зміцнити незалежність національної політики держави в промисловості та інших галузях матеріального виробництва;
- протистояти іноземному капіталу в стратегічно важливих галузях економіки.

Можна і кількісно оцінити вплив державного сектора на економіку. Це можна зробити за допомогою таких показників:

- частка ВВП, ВВП, що створюється в державному секторі;
- кількість зайнятих в ньому робітників і службовців;
- питома вага зайнятих по окремим сферам і галузям народного господарства;
- число підприємств держсектора в цілому і по окремих сферами галузях [4].

Ще одним важливим показником є питома вага державного сектору в економіці. Вона розраховується як середнє арифметичне таких показників:

1. питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальній кількості суб'єктів господарювання на кінець відповідного періоду;
2. питома вага обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ та акцизу) суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ та акцизу) суб'єктів господарювання за відповідний період;
3. питома вага чистого прибутку (сальдо) суб'єктів господарювання державного сектору економіки в загальному обсязі чистого прибутку (сальдо) суб'єктів господарювання за відповідний період;
4. питома вага за звітний період середньої залишкової вартості основних засобів і нематеріальних активів та вартості оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки в середній залишковій вартості основних засобів і нематеріальних активів та вартості оборотних активів суб'єктів господарювання за відповідний період;
5. питома вага середньооблікової кількості штатних працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки в середньообліко-

вій кількості штатних працівників суб'єктів господарювання за відповідний період [5.]

З 2018 року використовуються тільки 3 показники: 1) питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки; 2) питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки; 3) питома вага середньої вартості необоротних та оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Всі ці показники розраховуються щорічно в розрізі видів економічної діяльності відповідно до наказів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України на підставі показників, наданих Державною службою статистики України.

Проаналізуємо структуру державного сектору економіки України (табл. 1).

Отже, питома вага ДСЕ за 2016-2018 рр. коливається в межах 9-13% і не має певної тенденції, адже з 2016 р. по 2017 р. питома вага зменшилась на 1,7%, а з 2017 р. по I півріччя 2018 р. року зросла на 4,4%.

Найбільше діяльність ДСЕ України сконцентрована у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (за всі розглянуті роки близько 36%); професійна, наукова та технічна діяльність (за 2016-2017 рр. 33%, а в 2018 р. зросла вдвічі – 65%); в 2018 році сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 59,3% і мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 29,2%. Частка в освіті та охороні здоров'я хоч і теж зросла вдвічі, але все одна надто мала – 3,3% і 3,5% відповідно. А в цих галузях питома вага ДСЕ повинна переважати, адже ці галузі є суспільно необхідними [6].

Це підтверджує той факт, що питома вага державного сектору в ринковому господарстві є величиною змінною, а межі його досить рухливі. Ці показники стають рухливими через проведення централізації і децентралізації капіталу державного і приватного секторів.

Зростання частки державного сектору проводиться через формування державної власності. Є три шляхи її формування:

- націоналізація об'єктів приватної та змішаної власності;
- створення нових об'єктів за рахунок державних коштів;
- викуп державою об'єктів у приватного капіталу.

Роздержавлення економіки може здійснюватися різними способами: через лібералізацію ринків; стимулювання створення і розширення сфери діяльності змішаних підприємств за допомогою пільгового кредитування або оподаткування; створення для державних підприємств ринкових умов; денационалізацію, приватизацію [4].

Проте, з метою вдосконалення процедури приватизації, виникає потреба перегляду її процедури щодо кращої оцінки активів та стандартів доступу до інформації, застосування аналітичного підходу в підготовці переліку державних підприємств на можливу приватизацію, вдосконалення існуючої приватизаційної практики. Також надзвичайно важливим є вдосконалення механізмів, спрямованих на усунення монополії та корупційних схем в управлінні держмайном і в процесі роздержавлення державних підприємств [7].

Таблиця 1

Питома вага державного сектору в економіці України у 2016-2018 рр.

№ з/п	Вид економічної діяльності	Питома вага державного сектору економіки, %		
		2016	2017	2018
	Усього у тому числі	11,1	9,4	13,8
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	4,0	4,0	59,3
2	Промисловість	14,6	10,9	11,6
2.1	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,7	6,6	4,3
2.2	Переробна промисловість	4,0	3,6	4,0
2.3	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	48,4	36,2	36,3
2.4	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2,0	1,9	2,8
3	Будівництво	0,6	0,6	0,8
4	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	1,1	1,0	1,8
5	Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	31,0	27,4	23,7
6	Тимчасове розміщення й організація харчування	2,8	2,7	5,5
7	Інформація та телекомунікації	3,4	3,2	5,5
8	Фінансова та страхова діяльність	0,4	0,2	0,3
9	Операції з нерухомим майном	1,6	1,2	2,1
10	Професійна, наукова та технічна діяльність	33,8	33,8	65,0
11	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,5	0,6	1,1
12	Освіта	1,2	1,1	3,3
13	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,4	1,7	3,5
14	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	13,7	14,4	29,2

Джерело: розроблено автором за даними [6]

Відповідно визначивши частку державного сектору в економіці можна встановити до якої моделі державної економіки належить Україна. Нині виділяють три моделі державного сектору: західноєвропейську (Португалія, Франція й ряд інших країн), північно-американську (США й Канада) і азійську (Японія й Південна Корея).

Їм властиві такі характеристики.

Для західноєвропейської моделі характерний значний за обсягом і високоефективний державний сектор, який містить досить різноманітну галузеву структуру.

Для північноамериканської моделі, навпаки, характерний типовий недорозвинений, низькоефективний державний сектор, що спеціалізується на чисто державних функціях, оборонній й соціальній інфраструктурі, виходячи із системи «скупого фінансування».

Обом моделям властива чітка межа між приватним бізнесом і державою.

Для азійської моделі вказана межа розмита, спостерігається взаємодія інтересів держави й бізнесу, що реалізується через представників у владних і корпоративних структурах. Результатом реалізації такої моделі є формально невеликий державний сектор, якому держава надає відповідну фінансову й організаційну підтримку [8].

Українська економіка не підходить під жодну з моделей зі своїм низьким за обсягом ДСЕ і вибірковими галузями де переважає державний сектор.

Високий рівень корупції в органах державної влади априорі прирікає Україну на невдачу в будь-яких спробах здійснити необхідні соціально-економічні перетворення. Експерти відносять нашу державу до групи країн так званого кумівського капіталізму (crony capitalism), для яких характерними є наявність корупційних зв'язків між державним і приватним секторами, хабарництво, відсутність конкуренції та механізмів регулю-

вання, а також передача за заниженими цінами державних активів у власність приватному сектору [9]. Неєфективне використання державної власності руйнує фінансовий потенціал держави, сприяє розвитку корупції, знижує довіру економічних суб'єктів до фінансової політики держави. Вважаємо, що обмеженість реальних прав держави як власника і відсутність ефективного механізму контролю призводять до «розтягування» активів, перетікання фінансових ресурсів у «тіньову економіку» [10]. Володіння акціями, частками й іншими активами не забезпечує участі держави в реальному управлінні й ухваленні рішень, що робить практично неможливим збільшення надходжень до бюджету і використання державних активів як інструменту державної політики на користь забезпечення економічного зростання і стимулювання інвестиційної активності.

Висновки і пропозиції. Викладене дає можливість зробити такі принципові висновки.

Державний сектор економіки відіграє важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки, має загальнонаціональне та стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Однак, діяльність підприємств державного сектору та їх корпоративне управління є непрозорими, важкоконтрольованими, низькоефективними і не відповідають світовим тенденціям. Значною мірою це зумовлено помилками, що були допущені українською владою при приватизації економіки. Галузі, які мають мати найбільшу питому вагу в державному секторі, до нього практично не належать, а саме освіта, охорона здоров'я, добувна промисловість.

Відтак, ефективне застосування державного управління можливе лише за проведення антикорупційної реформи, яка сприятиме використанню державних активів як інструменту державної

політики на користь забезпечення економічного зростання та стимулювання інвестиційної активності, а розвиток партнерських відносин у державному секторі економіки сприятиме синергії конкурентних переваг підприємств державного сектора та інших суб'єктів економіки.

Усі вказані вище недоліки сучасної системи управління державним сектором можна й потрібні усунути. Держава повинна виступати масштабним господарським суб'єктом, що за рахунок участі у ринковій економіці поповнює державний бюджет.

Список літератури:

1. Боярко І.М. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України : монографія / І.М. Боярко, Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека. – Суми: Університетська книга, 2012. – 165 с.
2. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Калетнік Г.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай. – К.: "Хай-Тек Прес", 2011. – 428 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pidruchniki.com/1146071838734/ekonomika/derzhavniy_sektor_ekonomiki_derzhavne_pidpriyemnitstvo.
4. Длугопольський О.В. Теорія економіки державного сектора: навчальний посібник / О.В. Длугопольський. – К.: «ВД «Професіонал», 2007. – 592 с.
5. Методика визначення частки державного сектору у складі економіки: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1466 від 20.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0110-13/page>.
6. Питома вага державного сектору в економіці // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2015 р. № 271 «Про проведення прозорі та конкурентної приватизації у 2015 році» // Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248152310>.
8. Марущак В.М. Роль і місце державного сектору економіки у країнах світу / В.М. Марущак // Формування ринкової економіки. – 2012. – № 28. – С. 27-35.
9. Corruption perceptions index 2017 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://cpi.transparency.org/cpi2017/results/>.
10. Шкільняк М.М. Сучасні підходи в системі управління об'єктами державної власності / М.М. Шкільняк // Економіка і управління. – 2014. – № 3. – С. 68-72.
11. Бондаренко Н.В. Роль державного сектора економіки в розвитку держави в умовах глобалізації / Н.В. Бондаренко // Економіка та держава. – 2010. – № 5. – С. 60-63.
12. The new age of crony capitalism // The Economist. – 2014. – March 15th [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.economist.com/news/leaders/21598996-political-connections-have-made-many-people-hugely-rich-recent-years-cronycapitalism-may>.
13. Стігліц Дж.Е. Економіка державного сектора : пер. с англ. / Джозеф Е. Стігліц; пер. А. Олійник, Р. Скільський. – Київ: Основи, 1998. – 854 с.

Сташишин А.В., Дубык В.Я., Барская И.В.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ

Аннотация

В статье обобщено и идентифицировано понятие государственного сектора экономики, его составляющие и стратегическую необходимость в обеспечении конкурентоспособности национальной экономики. Проанализировано долю госсектора в ВВП Украины и рассмотрен вопрос оптимального соотношения между частной и государственной собственностью. Акцентировано внимание на тенденциях развития государственного сектора в основных отраслях экономики Украины. Охарактеризованы модели государственной экономики в зарубежных странах и определено среди них место для Украины. Выявлены проблемы развития современного состояния государственного сектора экономики и намечены основные подходы к его модернизации.

Ключевые слова: государственный сектор экономики, государственная собственность, приватизация, модель государственной экономики, предприятия, экономический рост.

Stasyshyn A.V., Dulyk V.Ya., Barska I.V.

Ivan Franko National University of Lviv

STATE SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE: PROBLEMS AND MODERN DEVELOPMENT

Summary

The article summarized and identified the concept of the public sector, its components and the strategic need to ensure the competitiveness of the national economy. Analyzed the share of the public sector in Ukraine's GDP and considered the issue of the optimal ratio between private and public property. Attention is focused on trends in the development of the public sector in the main sectors of the economy of Ukraine. Characterized the models of the state economy in foreign countries and defined the place of Ukraine among them. Are revealed the problems of current development the public sector of economy and outlined the main approaches to its modernization.

Keywords: state sector of economy, state property, privatization, model of the state economy, subjects of economic activity, economic growth.